

მურმან პაპაშვილი
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი
პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქეთევან დედოფალი და კათოლიკობა (პრობლემის ახლებური წაკითხვა)

წინამდებარე სტატიაში დასმული საკითხი მიზნად ისახავს ერთ მთავარ კითხვაზე პასუხის გაცემას: მიიღო თუ არა ქეთევან დედოფალმა კათოლიკური სარწმუნოება. ამაზე დამაჯერებელი პასუხის გაცემა მოგვცემს საშუალებას, ახლებურად წავიკითხოთ დასმული პრობლემა და გავაკეთოთ განმარტებადი დასკვნა. აქედან გამომდინარე, მცირე შესავლის შემდეგ უშუალოდ, პირდაპირ გადავალთ საკითხზე.

ცნობილია, რომ 1614 წელს განჯაში დაბანაკებულ შაჰ აბასთან, რომელსაც გადაწყვეტილი ჰქონდა კახეთის სამეფოს დაპყრობა, თეიმურაზ მეფემ, სამეფო საბჭოს გადაწყვეტილებით, გაგზავნა 50 კაციანი საგანგებო ელჩობა – საკუთარი დედის, ქეთევან დედოფალის, მეთაურობით. დედოფალს, შაჰის მოთხოვნისამებრ, მძევლად მიჰყავდა თეიმურაზის ორი შვილი. ელჩობის მიზანი იყო, ქვეყანას თავიდან აერიდებინა შაჰ აბასის გამანადგურებელი ლაშქრობა. ევროპული წყაროების თანახმად, დედოფალმა ეს დიპლომატიური მისია თავის ორ მცირეწლოვან შვილიშვილთან ერთად მარჯვენ, დედოფლური ღირსებით შეასრულა, თუმცა, ცბიერი შაჰის განკარგულებით, ქეთევან დედოფალს შვილიშვილები ჩამოაცილეს, ის ჯერ აშრაფში ჩაიყვანეს, იქიდან – ისფაჰანში და ბოლოს, 1617 წლის სექტემბერში, – ქ. შირაზში. თეიმურაზის შვილიშვილებიც შირაზში ჰყავდათ, მაგრამ დედოფალს მათ არ აჩვენებდნენ. 1620 წელს, შაჰის განკარგულებით, თეიმურაზის შთამომავლობის მოსპობის მიზნით, მისი შვილიშვილები დაასაჭურისეს, რის შედეგადაც უმცროსი – ალექსანდრე გარდაიცვალა, ხოლო უფროსი – ლევანი ჭკუიდან შეიშალა (საქართველოს ისტორიის ნარკვევები 1973, გვ. 276). ყოველივე ეს ფაქტი იმისათვის მოვიხმეთ, რომ გავითვალისწინოთ ის ფსიქოლოგიური ფაქტორი, თუ რა ვითარებაში

მოევლინენ ქეთევან დედოფალს კათოლიკე მამები ირანში სულიერი სიმტკიცის საყრდენად.

ყველა ხელშესახები წყაროს (Archivio ff. 116-126v; ტაბალუა 1986, 99-140; გულბენკიანი, 1987) მიხედვით, ქეთევან დედოფალი ირანში ტყვეობის 11 წლის მანძილზე 7 წელი ემზადებოდა წამებისათვის. ამის მოლოდინში დედოფალი შეუვალ სულიერ სიმტკიცეს ირანში მოღვაწე კათოლიკე მამებისა და მათი ეკლესიისაგან იღებდა. პირველი პატივი, ამ მხრივ, ერგო პორტუგალიელ ავგუსტინელ მისიონერს, წმ. კონგრეგაცია დე პროპაგანდა ფიდეს გენერალურ პროკურორს აღმოსავლეთ ინდოეთში, ამბროსიო დუშ ანჟუშს. სწორედ მისი „ნამდვილი ცნობები“ მიგვაჩნია პირველწყაროდ ქეთევან დედოფლის ირანში ტყვეობისა და მოწამებრივი სიკვდილის შესახებ და არა პიეტრო დელა ვალესა და გრეგორიო ორსინის ცნობები. ეს მამა შირაზში პირველად ჩავიდა 1618 წელს და მაშინვე დაამყარა კონტაქტი ქეთევან დედოფალთან. უფრო მეტიც, მან დედოფლის საცხოვრებელ სახლთან ახლოს მონასტერიც კი ააგო, რომელიც 1623 წლის 5 აგვისტოს გაიხსნა (გულბენკიანი 1987, 77). ეს არჩევანი, წყაროს ენით, იმ მიზნით მოხდა, რომ ბერები შირაზში დარჩენილიყვნენ და „...მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება მიეღოთ ამ დიდი დედოფლის საქმეებში“ (ფერნანდესი და ტაბალუა 1993, 405). ჩვენი ღრმა რწმენით, სწორედ ამ მონასტრისათვის გაიღო ქეთევან დედოფალმა მატერიალური დახმარება. „თუ არა დედოფალ-წამებული, – წერს ამბროსიო დუშ ანჟუში, – რომელიც გვეხმარებოდა თავისი გულმოწყალებით, ჩვენ არ გვეყოფოდა ჩვენი პირველი მოხმარების საგნები და მეტად მძიმე მდგომარეობაში აღმოვჩნდებოდით“ (გულბენკიანი 1987, 77). უფრო მეტიც, ამავე წყაროს თანახმად, ქეთევან დედოფალმა მონასტერს გადასცა ხატები და ხალიჩები, აბრეშუმის პანო ეკლესიის მოსართავად, ვერცხლის შანდლები და სხვადასხვა ხატები. ამარაგებდა მონასტერს სანთლებითა და კანდელებით (ტაბალუა 1986, 118-119). ეს ფაქტი, ვფიქრობთ, ავლენს ქეთევან დედოფლის შინაგან დამოკიდებულებას, რომ იესოს მიერ დაარსებული ქრისტიანული ეკლესიის დანიშნულებაა ადამიანის ხსნა და ამას ის არ აძლევდა მართლმადიდებლურ ან კათოლიკურ გაგებას. ამ საქმეში კი მატერიალური ხელშეწყობა დედოფლისათვის წარმოადგენდა უფლის მადლით აღსრულებულ სიკეთეს.

საარქივო მასალების მოწმობით, მამა ამბროსიო 1622 წლიდან განუწყვეტლივ შირაზში იმყოფებოდა, დედოფალს ხვდებოდა და მისი მოწამებრივი სიკვდილის მოწმე გახდა (Archivio ff. 115-118v.). როგორც ანჟუში გვაუწყებს, შირაზში „...მრავალი პოტრუგალიელი და ინდოელი ქრისტიანი ბინადრობდა“ (Archivio f. 116 v.). საკუთრივ ეს მამა დაულა-ლაგ შრომას ეწეოდა ამ ქალაქში ქრისტიანების სამსახურში. (Archivio f. 117). ამ მშრალი ფაქტების საფუძველზე დედოფალთან კონტაქტის დიდი სურვილი მამა ამბროსიოს უნდა მიეკუთვნოთ. თუმცა არსე-ბული გარემოება, ბუნებრივია, ქეთევან დედოფლისათვის, რომელიც 7 წელი ემზადებოდა მოწამებრივი სიკვდილისათვის (ამაზე მრავალი წყარო არსებობს), გააჩენდა დიდ სურვილს, კათოლიკე მამებთან ჰქო-ნოდა კავშირი. ცხადია, ამგვარი განწყობის ფონზე ქრისტიან მამებ-თან და კათოლიკურ ეკლესიასთან კავშირი არც ქეთევანისა და არც მის გარშემო მყოფი ქართველი ქრისტიანებისათვის ვერ იქნებოდა დამაბრკოლებელი საშუალება კათოლიკობის გამო. ამის ძირეულ არ-გუმენტად მივიჩნევთ ორ ფაქტს: პირველი, იმხანად კარმელიტების ეკლესიის მრევლად მრავალი ქართველი ითვლებოდა (დელა ვალე). ამავე ავტორის თანახმად, მან 1620 წლის 30 ნოემბერს ფეხშიშველი კა-რმელიტი მამების ეკლესიაში მონათლა თავისი ძველი მეგობრების, „... ქართველი ბატონების ზაქარიასა და მარიამის ახლახან დაბადებული გოგონა, რომელსაც სახელად დაერქვა მართა“. უფრო ადრე კი, სხვა-დასხვა დროს, პიეტრო დელა ვალემ მათი ორი ვაჟიშვილიც მონათლა (Viaggi 1843, vol. II, 177); მეორე, ქეთევან დედოფალთან დაახლოებული ქართველი მანდილოსნები, რომლებიც მასთან ერთად ჩამოვიდნენ სა-ქართველოდან, ხშირად ესწრებოდნენ კათოლიკურ წირვას ესპანელი ელჩის სილვა ი ფიგეროას სახლში (ფერნანდესი და ტაბალუა 1993, 405). ის ფაქტი, რომ დედოფლის გარემოცვის ქალბატონები თავისუფლად დადიოდნენ კარმელიტებისა და ავგუსტინელების ეკლესიაში, ანუ მათ მიიღეს კათოლიკური სარწმუნოება, იმაზე მიგვითითებს, რომ ქეთევანი ამაში, ჩვენი აზრით, ვერ ხედავდა მართლმადიდებელი სარწმუნოები-სადმი ღალატსა და განდგომას. სხვა შემთხვევაში ეს არ გამორჩეო-დათ მხედველობიდან როგორც კარმელიტ, ასევე ავგუსტინელ მამებს და იგი უეჭველად ასახვას იპოვიდა მათ ცნობებში. ამდენად, ქეთევან დედოფლის მიერ კათოლიკობაზე გადასულთა მიმართ ლოალური

დამოკიდებულება ოდენ მისი შემწყნარებლობით (მამისთვალიშვილი 2022, 137) კი არ აიხსნება, არამედ იმით, რომ დედოფალი, ჩვენი ღრმა რწმენით „კათოლიკობას“ აღიქვამდა ეკლესიის საყოველთაო მნიშვნელობით. შეუძლებელია, მას არ სცოდნოდა, რომ ქრისტიანობის ამ ორ მიმდინარეობას შორის არის განსხვავება, მაგრამ მისთვის ეს არ არის ხელისშემშლელი ეკლესიის ერთიანობის აღქმისათვის. მართალია, პირდაპირი წყარო არ გაგვაჩნია, ქეთევან დედოფალი დადიოდა თუ არა წირვაზე კათოლიკურ ეკლესიაში, მაგრამ ეს არ ნიშნავს კათოლიკური ეკლესიისაგან შორს დგომას, ანუ მიუღებლობას. ამას ქრისტიანობისათვის წამების მზაობის პროცესში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ვერ ექნებოდა და თუ რატომ, მოვიხმოთ წყაროებს:

როგორც დუშ ანჟუში გვაუწყებს, დედოფალი, გარდა შირაზის ხანის იმამ ყულის სახლისა, არავის სტუმრობდა და სახლიდან არ გამოდიოდა (Archivio f. 117), მამაკაცებს არ ხვდებოდა (გულბენკიანი 1987, 71), მაგრამ შუაგაცების მეშვეობით კონტაქტი კათოლიკე მამებთან თუ მორწმუნეებთან მაინც ხერხდებოდა. უფრო მეტიც, დუშ ანჟუში წერს: „როგორც კი შირაზში ჩავედით, მაშინვე ვინახულეთ ქეთევან დედოფალი. მან დიდის პატივით მიგვიღო და გამოხატა დიდი სიხარული ჩვენთან შეხვედრის გამო, რამდენადაც ჩვენი ბერების ტანისამოსს იგი იცნობდა იმ დროიდან, როდესაც ღირსეული მამა გილიერმი-წამებული ჩავიდა მის სამეფოში (კახეთში – მ.პ.), მისი შვილი თეიმურაზ მეფე კი ფიქრობდა, ჩვენი ორდენის მონასტერი აეგო მის სამეფოში და კიდევ დაჰპირდა ღირსეულ მამა გილიერმის (სპარსელების მიერ) სამეფოს განადგურებამდე რამდენიმე წლით ადრე“ (გულბენკიანი 1987, 77). ამავე ავგუსტინელი მამის თანახმად, ის ხშირად ხვდებოდა ქეთევან დედოფალს, ანუგეშებდა, სულიერად განამტკიცებდა, ესაუბრებოდა კათოლიკურ ეკლესიაზე და რომის პაპზე. „ეს ჩემი სიტყვები, – წერს დუშ ანჟუში, – რომლებსაც იგი სიხარულით ღებულობდა, მას დიდად ანუგეშებდა. მე სიამოვნებით ვხედავდი მას კათოლიკედ, ჩვენი რწმენისადმი იმდენად თავდადებულად, რომ აღფრთოვანებული ვიყავი მისი სათნოებით...“ (გულბენკიანი 1987, 78).

მოტანილი წყაროდან ვხედავთ, რომ ქეთევან დედოფალთან შირაზში კონტაქტი ავგუსტინელმა მამამ – დუშ ანჟუშმა დაამყარა. თუ როდის და რა გარემოებაში მოხდა ეს, ზუსტად არ ვიცით. თუ დედო-

ფალი, როგორც ამას ერთგან დუშ ანჟუში წერს, სახლიდან არ გამოდიოდა და მამაკაცებს არ ხვდებოდა, მაშინ მოტანილი ინფორმაცია ეჭვს იწვევს, რომ მას ხშირად ხვდებოდა მამა დუშ ანჟუში. ჩვენი აზრით, – დედოფალი „მამაკაცებს არ ხვდებოდა“, ამაში დუშ ანჟუში უდავოდ გულისახმობდა იმას, რომ ის მამაკაც საერო პირებს არ ხვდებოდა. ამის კონკრეტულ საბუთად უნდა დავასახელოთ სომხური ფეოდალური ისტორიოგრაფიის თვალსაჩინო წარმომადგენლის – არაქელ დავრიჟეცის შემდეგი ცნობა. ის წერს, რომ იმამ ყული ხანი ქეთევან დედოფალს „...სახის უჩვენებლივ, კარს უკან მდგომი...“ ელაპარაკებოდა, ისე რომ მას ვერ ხედავდა და შაჰის ბრძანებას ისე გადასცემდა (არაქელ დავრიჟეცის 1974, 42-43). ქეთევან დედოფლის ასეთი დამოკიდებულების წარმოსადგენად ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, როგორც ამას მამა ლამბერტი გვაუწყებს, რომ „...ქმრის სიკვდილის შემდეგ თავი ღმერთს მიუძღვნა და მონაზვნად აღიკვეცა სახლში...“ (ლამბერტი 2020, 83), რაც ისე უნდა გავიგოთ, რომ დედოფალი ლოცვასა და მარხვას (ლამბერტის სიტყვებით, მარხულობდა და გამუდმებით ლოცულობდა) განსაკუთრებით იცავდა, როგორც ბერი. მიუხედავად ამისა, აქ გამორიცხული არ ჩანდა სასულიერო პირებთან ქეთევან დედოფლის კავშირი თუ შეხვედრა. რაც შეეხება კათოლიკე მამას, ამ შემთხვევაში დუშ ანჟუშს, ის დედოფლისათვის ისეთივე სასულიერი პირი იყო, როგორც ადრე მისი ორი მართლმადიდებელი მოძღვარი მოსე და გიორგი. თუ აქედან ამოვალთ, მაშინ მოტანილი ინფორმაცია სანდოა და მასში უჩვეულო არაფერი იკითხება. უდავოა, დუშ ანჟუში სტუმრობდა ქეთევან დედოფალს, უტარებდა სასულიერო საუბარს და მოუწოდებდა სიმტკიცისაკენ „...ჩვენი უფლის ქრისტეს რწმენისადმი...“ (ფერნანდესი და ტაბალუა 1993, 405). ასე რომ, დუშ ანჟუშის მინიშნება, რომ „დედოფალი მამაკაცებს არ ხვდებოდა“, ვერანაირად გამოდგება იმის არგუმენტად, რომ ამბროსიო დუშ ანჟუშის მოტანილი ცნობა საეჭვოა, როგორც ამას მიიჩნევს პროფ. ე. მამისთვალიშვილი (მამისთვალიშვილი 2022, 157).

ახლა იმ სურათის წარმოსადგენად, თუ ქეთევან დედოფლის სულიერი ცხოვრების რა ელემენტები დააფიქსირა დუშ ანჟუშმა. ეს იქნება ირიბი არგუმენტები იმ დასკვნისათვის, მიიღო თუ არა ქეთევან დედოფალმა კათოლიკობა. წყაროთა ცნობები შემდეგია: „ქეთევან დედოფალი იყო წყნარი და კეთილგონიერი პიროვნება. ლოცულობდა ღმე-

როზე და სწამდა, რომ მხოლოდ უფალი დაეხმარებოდა მას თავისი საქმეების ბრწყინვალედ დასრულებაში. სწორედ ამით დაიმსახურა მან კეთილი ადამიანის სახელი მთელ ქალაქში, სადაც ყველა ლაპარაკობდა მხოლოდ მის ჩაფიქრებულობაზე და *სათნოებაზე*“ (გულბენკიანი 1987, 71). მადრიდის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში შემონახულ საბუთში ვკითხულობთ: „მისი გულისხმიერება იყო აღმაფრთოვანებული, *ლოცვა ხანგრძლივი*, წმინდა და კათოლიკური წიგნების კითხვით...“ (ფერნანდესი და ტაბალუა 1993, 404). „ჩვეულებრივ ტყვეებს, რომლებიც სპარსეთში ურიცხვი იყო, ქეთევან დედოფალი...თუ გაიგებდა, რომ ვინმეს დახმარება სჭირდებოდა, ამას სულში გრძნობდა. იქიდან, რასაც მას აძლევდნენ არსებობისათვის, იგი იყოფდა მათთან ერეთად, უდიდესი *ღვთაებრიობით ეკიდებოდა მათ გაჭირვებას*“ (ფერნანდესი და ტაბალუა 1993, 404). „იგი იყო ღვთაებრივი პიროვნება, სწამდა ჩვენი უფალი ქალწული, რომელზეც არაჩვეულებრივი მოწიწებით *ლოცულობდა* ყოველდღე“ (ფერნანდესი და ტაბალუა 1993, 405). „დედოფალი თავის ნატიფ სულს *მარხვითა და ლოცვით იმტკიცებდა* და სხეულს მომავალი წამებისთვის ამზადებდა...“ (ფერნანდესი და ტაბალუა 1993, 405). „მარხვის დროს იწვევდა მის ახლობლებს (რომლებიც ასევე ჩვენთან დადიოდნენ, წირვას უსმენდნენ და ლოცულობდნენ), რათა აღსარება ეთქვათ“ (გულბენკიანი 1987, 78). „მედალიონები და ჯვრები რომის პაპისაგან, რომლებიც ბერმა (დუშ ანჟუშმა – მ.პ.) მას მისცა, მან მიიღო დიდი ღვთისმოსაობით“ (ფერნანდესი და ტაბალუა 1993, 406).

როგორც მოტანილი წყაროდან ვხედავთ, განსაკუთრებულად ესმება ხაზი ქეთევან დედოფლის მიერ ხანგრძლივი *ლოცვების, მარხვის დაცვის და მოყვასისადმი მსახურების* ელემენტებს. ეს კი როგორც კათოლიკეთა, ისე მართლმადიდებელთა, ანუ მთლიანად ქრისტიანების, ტრადიციულად სულიერი ცხოვრების მნიშვნელოვანი ელემენტებია. ამ ფაქტორს და კათოლიკე მამებისადმი დედოფლის სათნოსაყოფელ დამოკიდებულებას, პაპის პრიმატობის ღვთისმოსაობით მიღებას, ბუნებრივია, დუშ ანჟუში მიჰყავდა იმ განწყობამდე და აზრამდე, რომ ქეთევან დედოფალი მიეჩნია კათოლიკობისადმი მიდრეკილ მორწმუნედ. ამის საფუძველზე ხედავდა დუშ ანჟუში ქეთევან დედოფალს „თავდადებულ კათოლიკედ“. ანალოგიური განწყობა ასაზრდოებდა პიეტრო დელა ვალეს, როცა წერდა: „დედოფალი მტკიცედ არის ჩვენს

წმინდა რწმენაში-ო“ (Viaggi 1843, vol. I, 746). ყოველივე ეს ქმნიდა იმ განცდა-განწყობილებას, რომ შექმნილიყო ნახატი, სადაც ქეთევან დედოფალი წმ. მამა ამბროსიო დუშ ანჟუშის წინაშე დაჩოქილი თითქოს იღებს კათოლიკობას (ტაბალუა, 1986, 116).

დუშ ანჟუში კატეგორიულად არსად ამბობს, რომ ქეთევან დედოფალმა მიიღო კათოლიკური სარწმუნოება, როგორც ამას მკვლევართა ერთი ნაწილი მიიჩნევს. თუმცა მისი „ნამდვილი ცნობები“ და მადრიდის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში დაცული ცნობა ქეთევან დედოფლის მოწამებრივი სიკვდილის შესახებ გვაფიქრებინებს, რომ დედოფალმა იწამა კათოლიკობა. ჩვენს ხელთ არსებული დღემდე გამოუქვეყნებელი ახალი წყარო, რომელიც ეკუთვნის დუშ ანჟუშს და წარმოადგენს ვრცელ რელაციონეს, რომელიც მან გააგზავნა პროპაგანდაში გორიდან 1640 წელს, ვკითხულობთ: „...დედოფალი ბერძნული წეს-ჩვეულებისა იყო, მაგრამ მას არანაკლებ უყვარდა წმინდა კათოლიკური ეკლესია და ყველა ლათინი, ამჟღავნებდა მათდამი დიდ სიყვარულს და ეხმარებოდა საკუთარ თავს, როგორც შეეძლო. და ის, ვინც ჩვენთან კარგად იყო, შეუძლებელია ცუდად მოკიდებოდა წმინდა კათოლიკურ ეკლესიას“ (Archivio f. 120). ვფიქრობთ, ეს ცნობა არ საჭიროებს დამატებით კომენტარებს. მასში, მართალია, კატეგორიულად არაა ნათქვამი, რომ ქეთევანმა მიიღო კათოლიკური სარწმუნოება, მაგრამ მიჩნეულია, რომ მას მართლმადიდებლობა არ დაუტოვებია. ჩვენი ღრმა რწმენით, ამგვარი შუალედური აზრი მიმართული იყო იმ მიზნისაკენ, რომ წმინდა ტახტს ქრისტიანობისათვის წამებული დედოფალი ელიარებინა წმინდანად. სწორედ ამ ორტოფულმა აზრმა ვერ დაარწმუნა რომი, რომ დედოფალი აღესრულა კათოლიკედ და ეს ხანგრძლივი პროცესი ამ გაურკვევლობის გამო დასრულდა უშედეგოდ.

ყოველივე ზემოთქმულის შედეგად დავასკვნით: ქეთევან დედოფლისათვის კათოლიკობა არ წარმოადგენდა უცხოსა და მიუღებელს. სხვა შემთხვევაში ის ავგუსტინელებს ხელს არ გაუმართავდა კათოლიკური ეკლესიის მოწყობაში და ურთიერთობაც არ დამყარდებოდა. ყოველივე ამაში სხვა კათოლიკე მამებთან ერთად უპირატესობა ჰქონდა პორტუგალიელ ავგუსტინელ მისიონერს ამბროსიო დუშ ანჟუშს. ამ უკანასკნელმა გარკვეული როლი შეასრულა, რომ ქეთევან დედოფლს სულიერება არ დაეთმო სიკვდილის ფასადაც კი, რათა ქართველთა

მოსისხლე მტერს – შაჰ აბასს, საქართველოზე ისტორიული და ფსიქოლოგიური გამარჯვება არ ეზიდა. მოცემულ ტრაგიკულ მომენტში დუშანჟუშისათვის ქეთევან დედოფალი განასახიერებდა ქრისტესთვის წამებულს და არა მართლმადიდებლობის ანდა კათოლიკობისათვის მართვილს. სწორედ ამიტომ, რომ მამა ანჟუში პირდაპირ არ ამტკიცებს, მიიღო თუ არა დედოფალმა კათოლიკობა, თუმცა ამგვარად გვაფიქრებინებს. ამაში დასარწმუნებლად ისიც გვხმამხილებს, რომ დედოფალმა მოწამებრივი სიკვდილის წინ აღსარება და ზიარება მიიღო მამა ამბროსიოსაგან და არა კარმელიტი მისიონერისაგან. სწორედ მისი ეს ორჯოფული პოზიცია აბრკოლებდა, რომ რომს დედოფალი წმინდანად ელიარებინა. ჩვენი ვარაუდით, მამა ამბროსიოს მიერ ქეთევან დედოფლის ნეშტის რელიკვიების სხვადასხვა ადგილებში გაგზავნა აღნიშნული მიზნის მიღწევას ემსახურებოდა. ღრმად გვჯერა, რომ იმ საშინელი წამების წინ ქეთევან დედოფლისათვის დიდი შინაგანი წინააღმდეგობის საგანი ვერ იქნებოდა მართლმადიდებელი ჩააბარებდა უფალს სულს, თუ კათოლიკე. ასევე მიუღებელია რიგ მკვლევართა აზრი, რომ პორტუგალიელმა მისიონერმა ამბროსიო დუშანჟუშმა ყოველივე ის შრომა, რომელიც უკავშირდება წამებულის ნეშტის მოპოვებას და საქართველოში რელიკვიის ერთი ნაწილის ჩამოტანას, საქართველოში ოდენ მისიონის დაარსებისათვის გამოიყენა. პირიქით, ამან მხოლოდ ხელი შეუწყო ჯერ კიდევ 1611 წელს ქართველი სასულიერო პირებისა და თეიმურაზ მეფის თხოვნას, რომ პორტუგალიელი მამები დაფუძნებულიყვნენ კახეთის სამეფოში. ამის პრიორიტეტული განცდა მათ ჰქონდათ კარმელიტებთან შედარებით. ასე რომ, აქ მოვლენათა დამთხვევაა და არა წამებულის რელიკვიებით ვაჭრობა. ამდენად, ქეთევან დედოფალს, პირობითად, შეიძლება ქრისტეს საყოველთაო ეკლესიისათვის წამებული ვუწოდოთ.

გამოყენებული ლიტერატურა

ა) წყაროები

- არაქელ დავრიჟეტის ცნობები საქართველოს შესახებ. 1974. თარგმანი, შესავალი და კომენტარები კარლო კუციასი. თბილისი: მეცნიერება. Arakel davrizhetsis tsnobebi sakartvelos shesakheb. 1974. Targmani, shesavali da k'oment'arebi k'arlo k'utsiasi. Tbilisi: metsniereba.
- ტაბალუა, ილია. 1986. *საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში II*. თბილისი: მეცნიერება.

T'abaghua, ilia. 1986. Sakartvelo evrop'is arkivebsa da ts'ignsatsavebshi II. Tbilisi: metsniereba.

- გულბენკიანი, რ. 1987. *ნამდვილი ცნობები საქართველოს დედოფლის ქეთევანის მოწამებრივი სიკვდილის შესახებ*. ფრანგულიდან თარგმნეს ი.ტაბაღუამ და ც. ბიბილეიშვილმა. თბილისი: მეცნიერება.

Gulbenk'iani, r. 1987. Namdvili tsnobebi sakartvelos dedoplis ketevanis mots'amebrivi sik'vdilis shesakheb. Prangulidan targmnes i. T'abaghuaam da ts. Bibileishvilma. Tbilisi: metsniereba.

- ლუის ხილი ფერნანდესი და ილია მ. ტაბაღუა. 1993. *დოკუმენტები საქართველოს ისტორიისათვის ესპანეთის არქივებსა და ბიბლიოთეკებში (XV-XVII სს.)*. მადრიდი.

Luis khili pernandesi da ilia m. T'abaghua. 1993. Dok'ument'ebi sakartvelos ist'oriisatvis esp'aretis arkivebsa da bibliotek'ebshi (XV-XVII ss.). Madridi.

- არკანჯელო ლამბერტი. 2020. *წმინდა კოლხეთი*. იტალიურიდან თარგმნა გიორგი ცქიტიშვილმა. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, განმარტებები და საძიებლები დაურთო დავით მერკვილაძემ. თბილისი: არტანუჯი.

Ark'anjelo lambert'i. 2020. Ts'minda k'olkheti. It'aliuridan targmna giorgi tskit'ishvilma. T'ekst'i gamosatsemad moamzada, gamok'vleva, ganmart'ebebi da sadzieblebi daurto davit merk'viladzem. Tbilisi: art'anuji.

- Archivio della SCPF, Georgia, vol. I, 116-126v.
- Viaggi di Pietro Della Valle. (1843). il Pellegrino descritti da lui medesimo in lettere familiari all'erudito suo amico Mario Schipano, divisi in tre parti cioè: La Turchia, la Persia e l'India, volume volume primo, volume secondo. Torino: G. Gancia.

ბ) ლიტერატურა

- საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. 1973. ტ. IV. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.

Sakartvelos ist'oriis nark'vevebi. 1973. T'. IV. Tbilisi: sabch'ota sakartvelo.

- მამისთვალიშვილი, ელდარ. 2022. საქართველოს საგარეო პოლიტიკა და დიპლომატია, VI. გორი: გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

Mamistvalishvili, eldar. 2022. Sakartvelos sagareo p'olit'ik'a da dip'lomat'ia, VI. Gori: goris sakhelmts'ipo universit'et'is gamomtsemloba.

Murman Papashvili

Doctor of Historical Sciences

Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Queen Ketevan and Catholicism (A New Reading of the Problem)

Based on primary source analysis, this article examines the question of whether Queen Ketevan (Ketevan the Martyr) converted to Catholicism during her captivity and martyrdom. Through careful research and analysis of contemporary documents, the author reaches several significant conclusions regarding the queen's religious orientation and its broader implications.

The evidence suggests that Catholicism was neither alien nor unacceptable to Queen Ketevan. This conclusion is supported by her active assistance to Augustinian fathers in Shiraz, where she helped equip and decorate their Catholic church. The queen demonstrated particular favor toward the Portuguese Augustinian missionary Ambrosio dos Anjos, who played a crucial role in strengthening her resolve to maintain her Christian faith even unto death, thereby preventing Shah Abbas – the sworn enemy of the Georgians – from achieving a decisive historical and psychological victory over Georgia.

At this tragic moment, Father dos Anjos perceived Queen Ketevan as a martyr not specifically for Orthodoxy or Catholicism, but for Christ himself. This perspective explains why Father dos Anjos does not explicitly state whether the queen converted to Catholicism, although he appears to assume such a conversion occurred. This ambiguous position likely prevented Rome from recognizing the queen as a Catholic saint. The author suggests that Father Ambrosio's distribution of Queen Ketevan's relics to various locations served to advance the cause of her potential canonization.

The analysis indicates that Queen Ketevan would not have experienced significant internal conflict regarding her denominational allegiance during her final tortures, whether she offered her soul to the Lord as an Orthodox or Catholic believer. While the evidence does not conclusively es-

tablish that the queen formally converted to Catholicism, it demonstrates her profound love for Catholic missionaries and the Roman Church.

Therefore, the author proposes that Queen Ketevan can be understood as a martyr for the Universal Church of Christ, transcending denominational boundaries in her ultimate sacrifice for the Christian faith. This interpretation acknowledges both her Orthodox heritage and her evident openness to Catholic spirituality, presenting her martyrdom as a testament to Christian unity rather than confessional division.